

seerde bestuursinstanties die vooral contact onderhielden met de Duitse militairen die er de baas waren. Men had om het ontruimde gebied te betreden speciale toelatingsbewijzen nodig en wie er zich naar binnen waagde zonder zulk een bewijs, liep grote kans om als spion doodgeschoten te worden. Zo vormde de uit Renkum geëvacueerde luchtbeschermingsdienst in oktober in Ede een Economische Dienst die wel met een eigen transportorganisatie ten behoeve van de bezetter grote voorraden uit Renkum aansleepte maar tegelijk zijn best deed, aan eigendommen van geëvacueerde Renkummers te redden wat er nog te redden viel (en uit Wageningen o.m. een deel van de inventaris van de Landbouwhogeschool); het was die Economische Dienst welke in de omgeving van Ede, waar veel geëvacueerden terecht waren gekomen, te hunnen behoeve een centrale keuken en een school oprichtte.

Zo ook in Arnhem: de leiding van de Technische Nooddienst wist waardevolle goederen te verbergen, en ook hield menig lid van de dienst met verzoeken van hem individueel bekende Arnhemmers rekening maar andere leden hadden eerder de neiging, zichzelf niet te vergeten. In februari '45 werd de Technische Nooddienst wegens gebleken tegenwerking door de Duitsers ontbonden – een deel van de leden zette het werk toen als apart *Arbeitskommando* voort, nu onder leiding van een schoenmaker annex schoenwinkelier. Dat de arbeid van die Nooddienst en van het daaruit gevormde *Arbeitskommando* in hoge mate ten voordeel was van de plunderende Duitsers, behoeft geen betoog: die arbeid droeg er toe bij dat Arnhem, terwijl het geplunderd werd, niet zonder stroom, gas, drinkwater en riolering kwam te zitten. En de plundering werd niet alleen door Duitsers uitgevoerd. Nederlanders die tot het gebied bij Arnhem toegang kregen, de daar werkzame krachten dus, maar ook de 'spitters' die er versterkingen moesten aanleggen, gingen er van uit dat wat zij zich niet toeëigenden, door de bezetter zou worden geroofd, zij 'stalen eveneens als de raven', aldus een uit Arnhem geëvacueerde journalist.¹

'Ik zag elke avond een lange stoet op fietsen uit Arnhem komen en altijd had de overgrote meerderheid volle jutezakken achterop. Het was een stoet van grol-lende, schreeuwende kerels die terstond met *SD* en *Feldgendarmarie* dreigden wanneer een Arnhemse evacué hun zijn verachting in het gezicht slingerde ... De *OT*-arbeiders uit het westen hebben Arnhem op grote schaal meegeplunderd.

¹ W. H. Kruidenink in L. Fréquin, H. A. A. R. Knap en W. H. Kruidenink: *Arnhems Kruisweg* (1946), p. 106.